

**R. P. Thomæ Comptoni Carleton, Cantabrigiensis,
Societatis Jesu, In Collegio Anglicano Leodiensi Sacrae
Theologiae Professoris, Cursus Philosophicus Unversus**

Carleton, Thomas Compton

Antverpiæ, M.DC.XCVII.

Disputatio X. Vtrum Logica in cognitione sui objecti practicè procedat, an
speculativè.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95656](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95656)

bandum utramque partem contradictionis, quo sensu eam accepit Aristoteles 1. Eth. cap. 1. & 2. ubi probat hoc nomine Rhetoricam esse facultatem, & intellectus & voluntas dicuntur facultates animæ,

quia attingere possunt bonum & malum, verum & falsum, hoc inquam sensu Logica facultas solum est est tertia secundum partem Topicam, secundum quam tertia dicitur utriusque partis contradictionis.

Pars Topica
est tertia
utriusque
partis
contradictionis.

DISPUTATIO X.

Virum Logica in cognitione sui objecti practice procedat, an speculative.

Multa fusc hic à nonnullis, & confusc disputantur de natura ac proprietatibus scientiæ practicæ & speculativæ, cum nihilominus inter omnes constet controversiam de voce tantum esse. Quare quantum rerum varietas & copia patitur, disputationem hanc quam possum brevissime expediam, nec enim quaestionibus de nomine diutius immorari operæ pretium existimo.

SECTIO PRIMA.

Quid sit notitia practica, quid speculativa.

I.
Notio practica & speculativa.

Intellectus
extensione
fit practicus.

II.
De eodem
objecto haberi simul
potest actus
practicus
& speculativus.

Cognitio
adequata
rei factibili-
tis, est semper
practica.

III.
Scientia
practica est,
quæ sufficit
ad dirigendum
cognitionem
ad effectum
objecti.

IV.
Nec actus
practicus
fit speculativus,
nec

His statutis facilis erit totius rei decisio. Practicum operandi ostendit, regulas præbendo, quibus ejus operatio dirigatur: speculativa verò, est cognitio qua objectum considerat, in ejus contemplatione sistendo, non extendendo se ad illius productionem, unde ortum axioma, intellectus extensione fit practicus, id est ulterius se ad operationem extendendo. Non autem requiritur ad rationem actus practici, ut procedat per modum imperij his verbis explicati, fac hoc, quod communiter assignatur Prudentiæ, sed solum ut repræsentet rem operabilem, ut operabilem à cognoscente, id est illius factibilitatem, seu modum illam faciendi ostendat.

Nectamen hinc sequitur quod affirmant aliqui, non posse simul haberi actum practicum & speculativum de eodem objecto: quid enim impedit, quod minus quis consideret domum v.g. ut ens, aut substantiam, quæ cognitio est merè speculativa, licet etiam alio modo considerari possit domus, nempe ut constans fundamento, parietibus, ac tecto, quæ cognitio domus est practica. Verum quidem est, si cognoscitur domus adæquatè, semper ibi invenitur cognitio practica, quia qui adæquatè domum cognoscit, cognoscit eam ut factibilem: unde si solum loqui velint de cognitione Divina, semper est practica: comprehensiva enim cum sit, omnia repræsentat, nostra vero cum sit abstractiva, ac limitata rem eandem sub varijs formalitatibus inadæquatè potest concipere.

Scientiam ergo practicam illam dicimus, quæ est principium intellectuale sufficiens ad dirigendam potentiam ad effectum objecti, qualis est scientia simplicis intelligentiæ in Deo, quæ est idea seu repræsentatio, per quam ad creaturarum productionem dirigi potest, si verò operari nolit, nec creaturam ullam producere, non propterea scientia illa speculativa redditur simpliciter, sed secundum quid: quo sensu asserit D. Thom. Medicinam esse speculativam secundum quid cum Medicus eam non vult ad operationem applicare.

Actus ergo ex natura sua practicus non potest reddi speculativus simpliciter defectu voluntatis operandi: sicut nec è contra actus speculativus reddi potest simpliciter practicus, ex eo quod sciens ad opus eum aliquod ordinet, neque enim philoso-

phia propterea esset practica, quod sciens ad lucrum illam ordinaret, nec Architectura speculativa, quod Architectus cognitione solà contentus, se ad opus non applicaret, in hoc enim spectandus non est finis seu intentio scientis, sed scientiæ, quæ si dirigat ad opus, ad opus est practica, si non, est speculativa, nec ab operantis voluntate pendet ut sit vel speculativa simpliciter, vel practica.

in hoc autem convenit utraque scientia, quod sit vera & perfecta objecti sui cognitio, etiam per causas, nam ut rectè D. Tho. 1. p. q. 79. a. 12. corp. practica rationatur de operabilibus sicut speculativa de speculativis: habet quippe Medicina, habet Philosophia Moralis suas demonstrationes, hanc enim conclusionem morale, Deus est amandus, si quis neget, illico probatur à priori hoc principio morali, Omne bonum est amandus. Unde 1. Meta. c. 1. ait Aristoteles, Architectos doctores ac sapientiores esse fabris, quoniam causas eorum quæ sunt norunt: fabros verò ibidem comparat rebus inanimis, & ait esse instar malleorum, & aliorum instrumentorum respectu Architecti, quod causas eorum quæ faciunt ignorant.

Ratio à priori est quia utraque est scientia, ergo scientificè procedit, & per causas: dicere verò eam scientiam tunc fore speculativam, quia per causas procedit, licet sit de objecto operabili ut operabili, est implicatio in terminis, cum ex essentia sua ordinetur ad opus, potest siquidem dirigere operantem, ac proinde non in sola contemplatione sistit. Idem enim est quoad directionem operantis, seu argumentantis dicere, syllogismus in Barbara constat tribus propositionibus universalibus affirmativis, ac dicere syllogismus in Barbara conficiendus est ex tribus propositionibus universalibus affirmativis, sicut hæ etiam propositiones sunt quoad sensum identicæ, hac est via versus Romam, & hac via te ducet Romam vel per hanc viam ire Romam poteris, licet diversis verbis explicentur.

Unde malè quidam affirmant solam scientiam speculativam procedere modo resolutorio, id est scientiam scientificè, resolvendo nimirum rem in suas causas, practica præcedit modo compositorio, ut ait S. Tho. id est, ut ipsi explicant, applicando formam materiæ, quod si de omni scientia practica intelligatur est falsum, nam scientia qua Deus creat Angelum est practica, cum tamen in Angelo nulla sit vel forma dirigat ad vel materia. Vult ergo solum D. Thom. quod supra operandum notavimus, non sistere scientiam practicam in sola contemplatione, sed ulterius ad opus dirigere, applicando scilicet cognitionem operi, cujus cognitio est quasi forma, quippe secundum quam fit opus: non tamen negat D. Thom. scientiam practicam reddere rationem operis, ut supra vidimus in Architecto, Medico, & Philosopho morali.

Unde cum dicitur scientiam speculativam habere pro objecto veritatem, non dicitur practicam non habere: hoc enim esset aperte falsum, cum veritas & cognoscibilitas sint idem, quidquid enim cognoscitur est cognoscibile. Solum ergo vult hoc dictum, scientiam speculativam

V.
Scientia
tam practica,
quam
speculativa
est perfecta
cognitio sui
objecti.

Quam ob
causam
Aristo-
fabros
comparat
malleis.

VI.
Scientia de
objecto operabili ut
operabili,
quomodo
priori procedat,
est
practica.

VII.
Scientia
practica
procedit
modo resolutorio,
licet ibi non
sistat, sed
dirigat ad
operandum.

VIII.
Tam scientia
practica habet
pro ob-
jecto veritatem,
quàm
scientia
speculativa.

scientiam practicam non sistere in illa veritate, sed ulterius ad illius effectum tendere. Verum tamen est, si ille actus quo aliquid demonstramus non habeat pro objecto aliquid producibile à cognoscente, non erit propriè & directè cognitio practica, qualis esset cognitio alicujus proprietatis, e.g. quæ nobis etiam incogitantibus emanat ab aliquo objecto, sed solum erit practica indirectè, quatenus juvat & ordinatur ad cognitionem naturæ rei practicæ, quæ cognitio est perfectè practica.

SECTIO II.

Aliæ quedam proprietates scientiæ practicæ, & Speculativæ.

I. Diximus ad scientiam practicam necessarium esse, ut repræsentet rem operabilem: nunc videndum quid ad completam rationem notitiæ practicæ requiratur.

II. Quæres primò: utrum ad scientiam practicam necessarium sit, ut repræsentet non solum rem operabilem, sed operabilem ab eadem persona, in qua est scientia? Respondetur affirmativè, alioqui non est completè practica. Desumitur ex Aristot. 3. de Anima c. 10. tex. 50. dicente, practicum esse principium agendi: unde efficitur conficitur argumentum, nam scientia practica secundum Aristotelem est principium agendi, nempe directivum, sed dirigere nequit ad actus practicos alium ab habente, ergo. Patet. Mir. dirigit repræsentando, ac dando in genere causæ formalis denominationem cognoscentis, & informando: sicut albedo dat denominationem albi, sed albedo denominationem albi non dat alteri subjecto, quam illi in quo est; ergo nec actus intellectus practicus denominationem cognoscentis practicè alteri tribuet, quam illi in quo est.

III. Si ergo is, qui illam habet scientiam, potentiâ faciendi rem orbetur, cujus modum faciendi cognoscit, scientia illa non est completè practica, siquidem quæ talis essentia: em dicit ordinem ad praxim, ubi ergo simpliciter non potest esse praxis, nec esse potest scientia completè practica.

IV. Hinc apertè rejicitur illorum opinio, qui plantæ productionem volunt esse practicam: nam radix plantæ, vel sol qui plantam producit nullo modo dirigi possunt, cum nil percipere possint vel cognoscere. Dices, saltem homo dirigitur ad illius productionem. Contra, homo tantum dirigitur ad applicationem mediorum, fissionem scilicet terræ, rigationem, plantationem &c. ipsam verò plantæ productionem & vegetationem non attingit, namque post applicata media, homo è vita antè excessisse potest, quam enascatur, vel crescat planta.

V. Scientia ergo applicandi media est homini practica, ipsa vero plantæ, vel segetis productio, nulla ratione homini practica esse potest, si propriè loquamur. Sic in medicina, medici scientia est practica respectu applicationis medicamentorum, ipsa vero sanitatis inductio, quæ per medicinas efficitur, à medico nec fit immediatè, nec fieri potest, ac proinde, nisi impropiè loqui velimus, scientia quam habet is de sanitate nō est practica, sed solum scientia applicationis mediorum: alioquin scientia quam Angeli, seu Intelligentiæ quæ cælos movent habent de rebus omnibus sublunaribus, quæ per stellarum influxum producuntur, esset practica, quia cælos applicant, per quos producuntur.

VI. Præterea diceretur homo habere scientiam practicam creationis animæ rationalis: homo etiam & Angelus scientiam practicam creationis Angelorum, cum sciant quâ ratione à Deo produci possint.

Imò haberent homines & Angeli scientiam practicam generationis Verbi Æterni, & processionis Spiritus S. Deus etiam haberet scientiam practicam peccati formaliter, nec solum illud permittere, sed etiam committendi, cum sciat quo pacto ab hominibus committatur, quæ tamen & meritò, in scholis sunt inaudita.

Desumitur hic philosophandi modus ex S. Tho. q. 14. de veritat. a. 4. Corp. his verbis: oportet intellectum practicum esse proximam regulam operis, ut pote quo consideretur ipsum operabile. Id tamen pro tota hac questione notandū, cum dicitur scientiam practicam tendere in objectū operabile ut operabile, non esse hoc intelligendum in actu signato, seu ut dicat actus esse objectum operabile, sed solum in actu exercito, ut scilicet operabilitatem repræsentet, seu modum objectum extra causas ponendi.

Quæres secundò, illa ergo cognitio, quæ Angelus animam rationalem, vel plantam cognoscit ut factibilem, quanam erit? Speculativa certè esse non potest, cum non sistat in mera contemplatione objecti, sed ejus factibilitatem ostendit. Responderetur esse practicam negativè, id est quæ non sistat in sola contemplatione objecti, vel practica dici potest inadæquatè, non adæquatè, quia practica quæ talis dicit ordinem ad praxim seu actionem, ubi ergo illa esse non potest, deest necessariò scientiæ denominationi practicæ, licet fundamentaliter, & aptitudine proximâ sit talis, quod non habet cognitio, quæ objecti factibilitatem omnino non repræsentat.

Quæres tertio: utrum impedimentum per accidens obstat denominationi scientiæ practicæ? Respondetur negativè. Unde potest claudus scientiam habere practicam pedes ad numeros movendi. Ad quod notandum, scientiam alicujus rei tunc esse practicam, quando est in agente potentia in actu primo ad illud efficiendum completa, in claudo ergo potest esse potentia motiva, licet sit impedita aliquâ debilitate, vel læsione, sicut non est quis cæcus si potentiam habeat visivam, licet visus exercitium sit aliquo modo impeditum: cæcitas enim est privatio visus, in ipso verò non est privatio visus, nam est visus, alioqui potentia motiva ab eo tolleretur qui est vinculis constrictus, vel aliâ extrinsecâ ratione impeditus, tunc enim nequit se movere, & cæcus foret quis quotiescunque oculos clauderet, vel dormiret, aut alia quavis ratione ab exercitio visus impeditur.

Dices, Angelus novit practicè Logicam, actus tamen Logicos elicere non potest, seu discurrere, sed tantum alios docere, ergo non requiritur ut scientia sit practica, ut dirigat ad aliquid factibile à cognoscente. Respondetur, Angelum posse discurrere circa objecta supernaturalia, & alia quorum intuitivam cognitionem non habet, ergo novit practicè Logicam, & exercere potest actus logicos circa aliqua objecta: si verò non possit, scit illam solum speculativè, quod autem alios possit docere, solum arguit habere ipsam Scientiam practicam alios docendi, non tamen actus Logicos in se elicendi.

Scientia quam habet Deus de peccato, seu de modo illud committendi non est practica: nam scientia practica, ut ajunt, est causa rerum, peccatum autem quæ tale, à Deo fieri non potest, licet permitti possit: unde solum conficitur permissionem peccati esse illi practicam, non admissionem, licet perfectissime sciat quâ ratione peccata ab hominibus committuntur.

VII.

Non est opus ut scientia practica repræsentet rem ut operabilem in actu signato.

VIII.

Cognitio, quam Angelus habet de creatione anime, vel solis est practica negativè, vel inadæquatè.

IX.

Impedimentum per accidens non tollit rationem scientiæ practicæ.

X.

Angelus novit Logicam, sed tantum alios docere, ergo non requiritur ut scientia sit practica, ut dirigat ad aliquid factibile à cognoscente. Respondetur, Angelum posse discurrere circa objecta supernaturalia, & alia quorum intuitivam cognitionem non habet, ergo novit practicè Logicam, & exercere potest actus logicos circa aliqua objecta: si verò non possit, scit illam solum speculativè, quod autem alios possit docere, solum arguit habere ipsam Scientiam practicam alios docendi, non tamen actus Logicos in se elicendi.

XI.

Scientia, quam habet Deus de modo committendi peccati, est speculativa.

SECTIO

SECTIO III.

Virum ad Scientiam practicam requiratur ut res sit naturaliter factibilis, aut libere.

I.
II.
Status qua-
stionis propo-
nitur.

III.
Cognitio illa
Petri de
creatione
Angeli, est in
quarto in-
stante pra-
ctica.

IV.
Petrus per
eam cogni-
tionem diri-
geretur ad
creandum
Angelum.

V.
Cognitio illa
Petri reddi-
tur practica
per accidens.

VI.
Qua cog-
nitiones sine
semper spe-
culativa.

Quomodo
idem actus
transit de
speculativo
in practicum

VII.
Cognitio na-
turalis exci-
tare potest ad
efficiendum
aliquid su-
pernaturale
quoad modum

P Arriaga d. i. Log. s. 4. subsec. 2. n. 32. negat dari posse scientiam practicam de objecto per potentiam tantum obedientialem producibili.

Ut res clarius intelligatur, ponamus Deum ab aeterno habuisse hunc actum, volo tali die in instante D. cum Petro concurrere ad Angelum, vel novam stellam in Caelo producendam: Petrus illo die in instante A. elicit cognitionem de modo creandi Angelum, quem actum per quinque instantia continuat, ut supponimus.

Dico itaque, cognitionem illam Petri in tribus primis instantibus non fuisse practicam, circa creationem Angeli, cum omnipotentia Dei pro illis Petro non fuerit applicata, esse vero practicam pro instante D, non minus quam si Deus simile actum habuisset concurrenti cum Petro solum in instante D. ad actum aliquem artificiosum Logicum, aut alterius artis vel scientiae.

Obijcit primò P. Arriaga: Petrus per eam cognitionem non dirigeretur ad productionem Angeli. Nego antecedens, non minus enim ab ea dirigeretur ad hunc effectum, quam per ideam imaginis ad producendam imaginem.

Obijcit secundò: hoc saltem cognitioni illi erit per accidens. Contra, si per accidens intelligatur non potest per se, & essentialiter hanc cognitionem, ut conjungatur vis operativa Petri cum tali miraculoso concursu, concedo esse hoc ei per accidens; dico tamen reddi practicam per accidens, cum non minus hic & nunc ad opus à cognoscente faciendum dirigat, quam alia quavis cognitio de objecto merè naturali.

Obijcies 3. scientia quæ semel est speculativa, est semper & necessario talis. Respondetur, scientiam speculativam in duplici esse genere, cognitio enim quæ est de objecto, vel non omnino producibili, ut de hippocervo, vel non producibili à cognoscente, ut cognitio quam haberet Petrus de prima sui productione. Hæc, inquam, cognitiones sunt ita speculativæ, ut nunquam fieri possint practicae. Aliæ sunt cognitiones speculativæ, quæ sunt de objecto simpliciter producibili, sed ob extrinsecas solum quasdam circumstantias, dirigere ad opus illud non possunt, sicut autem circumstantiæ mutantur, ita cognitiones extrinsecè mutantur, & de speculativis transire in practicas quid vetat? Sic cognitio quam Paulus in instante A. habet de duratione motus manus pro instante B, nunc est speculativa, quia duratio illa pro instante A, non est possibilis adveniente autem instante B, sicut objectum redditur tunc possibile, ita cognitio redditur practica.

Obijcies 4. cognitio naturalis excitare potentiam operatricem non potest ad effectum supernaturalem, nulla enim inter hæc reperitur proportio. Distinguo antecedens, cognitio naturalis excitare non potest ad effectum supernaturalem in substantia, concedo antecedens, ad effectum solum supernaturalem quoad modum, ut ad effectum producendum in loco distante, in duobus locis, & similibus, nego: hic enim est proportio simpliciter, & improprio secundum quid tantum, & quoad modum.

SECTIO IV.

De libertate objecti cognitionis practica.

Questio est practica, utrum objectum cognitionis practicae esse debeat liberum, seu tale ut in illius effectione errare operans possit? Affirmat P. Suarez, Fonseca & alij: longè tamen probabilius existimo cum P. Molina, P. Hurtado, P. Arriaga citatis & aliis, nullo modo necessarium esse ad rationem scientiæ practicae, ut objectum ejus sit liberum, aut errorem in effectione admittens. Ratio est, quia essentialis conceptus scientiæ practicae in hoc consistit, ut rem à cognoscente producibilem repræsentet, ita ut ex vi hujus notitiæ efficere eam possit, sive sit periculum errandi, sive non.

Latius ergo patet scientia practica, quam Ars, hæc enim præscribit certas quasdam & errare in faciendo non patientes vias, unde supponit effectum non esse planè necessarium, sed errores in eo posse contingere, & in ejus effectione non rectè semper procedere operantem; omnis ergo scientia practica non est Ars. Probatur I. non requiri ut sit opus circa quod errare possimus, scientia enim Dei respectu creaturarum est practica, ut potè causa rerum, unde Sap. 7. Divina Sapientia omnium vocatur artifex, quis tamen eam dicit errare circa earum effectiorem posse?

Secundò: scientia Angeli de motu, est practica, sicut etiam judicium supernaturale Christi, & Beatorum de actibus virtutum elicendis, cum tamen in eum statum nec error cadat, nec errandi periculum, & eorum voluntates sint alicujus non recti incapaces. Constat ergo ad scientiam practicam non esse necessarium ut sit opus liberum libertate contrarietatis, seu ut possit quis rectè, vel malè aliquid facere: nec etiam opus est ut sit liberum libertate contradictionis, id est ut actum, ad quem dirigit, elicere possit vel non elicere: nam visio Beata in multorum sententia, est practica respectu amoris beatifici, à quo tamen amore cessare nullo modo possunt Beati.

Dices 1. hinc sequi bruta habere notitiam practicam, & artibus esse variis imbuta, sic enim erunt textrices aranæ, philomela Musica, hirundines architecti, dum tanto sibi artificio domos construunt, nihil enim horum faciunt, quin cognitione ad hoc sufficiente dirigantur, ut enim nihil volitum, ita appetitum, quin per cognitionem. Resp. negando. Quæquam, quæ si valeret, probaret etiam bruta operari propter finem: ad quid enim tanto artificio retia tendit aranea, nisi in musca, um aucupium; & idem est de aliis. Si ergo non dicuntur operari bruta propter finem propriè, ob imperfectionem cognitionis materialis, & defectum aliquem reflexionis, sic ob eandem rationem, cognitio illa quia materialis, non erit propriè ars, nec scientia practica: sicut tamen latè & improprio dicuntur agere propter finem, ita improprio & materialiter dici poterunt artes aliquas callere. Adde cognitionem practicam esse ut plurimum aliquo modo reflexivam, quod brutis non convenit, sicq; licet ad numeros saltene simia, non tamen id per regulas addiscunt, sed merè per imitationem: sicut etiam fortè delinearent imaginem, si alium delineantem aspicerent.

Dices secundò: cognitio quam habemus de nostra nutritione non est practica, quia non sit liberè. Nego antecedens quoad secundam partem, sed non est practica, quia non omnino fit per cognitionem, quam habemus de nutritione, nec liberè, nec necessariò peragenda.

Dices tertio: dirigere est regere, illud autem nec directione indiget, nec regimine, in quo nullum est peri-

I.
Affirmant
autem ob-
jectum scientiæ
practicae de-
bere esse libe-
rum, & erro-
ribus ob-
noxium.
Contrarium
est probabi-
lius.

II.
Latius patet
scientiam pra-
cticam quam
Ars.

Variè osten-
ditur ad
scientiam
practicam
non requiri,
ut in ejus ob-
jecto error
possit contin-
gere.
Nec libertas
contrarietatis
requiritur
nec contra-
dictionis.

III.
Obij. hinc
sequi bruta
habere scientiam
practicam.

IV.
Ratio cur
brutorum
scientia non
sit propriè
practica.

V.
Quia cognitio
nostra de
nutritione
non sit pra-
ctica.

VI.
peri-

periculum errandi. Concessa Majore, distinguo Minorem, non indiget directione proprie dicta, concedo Minorem, late sumpta, nego; hoc enim modo sumpta directio significat tantum cognitionem, quæ voluntatem, vel potentias ad operationes præcedat, & iis quasi faciem præferat: voluntas enim, cum cæca sit, nec ipsa per se facere quidquam potest, nec aliam potentiam ad opus applicare sine cognitione intellectus, cum ferri nequeat in incognitum. Debet ergo hoc sensu dirigere illam intellectus, & quasi face præire, & eam illuminando, rem faciendam ostendere, quæ ostensa parum refert, ut hæc cognitio sit practica, liberè an necessario operetur voluntas, & cætera potentia, sed hoc solum ut intellectus directione objectum & actum propositum producant.

Quo sensu
in obiecto
necessario
requiritur
directio.

SECTIO V.

Quid sit praxis, & utrum idem actus simul esse possit practicus, & speculativus.

I. Praxis actio est per alium actum dirigibilis, ut recte fiat, sive sit externa actio, quæ ab Aristotele vocatur, seu factio, & actionem externam, ac transeuntem denotat, quæque relinquit post se opus: sive interna, quæ ab eodem *πραξις* nuncupatur, estque actio immanens.

II. Sotus & alij existimant, debere praxim esse actum alterius potentia ab intellectu; nam, inquiunt, omnis actus intellectus est speculatio, ergo non praxis. Sed leve est hoc fundamentum, nam licet implicaret eundem actum simul esse speculativum & practicum id est, directivum & non directivum operis, de quo statim, non tamen esse speculativum, seu speculationem & praxim; quid enim verat actum intellectus dirigi, & secundum artis regulas & præscriptum fieri: ut si intellectus hic & nunc diceret esse studendum, vel contemplandum, studeat inde quis, vel contempletur: quid ni enim æquè poterit prudentia dictare esse hic & nunc eliciendum actum intellectus, ac alterius potentia, & studendum esse v.g. æquè ac jejunandum. Cur, inquam, non æquè poterit, ars modum præscribere & regulas ad actum intellectus artificiosè conficiendum, atque ad imaginem, mensam, cathedram.

III. Dico itaque, nil obflare quod minus idem actus speculatio simul esse possit & praxis, v.g. cum quis dicit, *homo est animal rationale*, ille actus ut repræsentat suum objectum est speculatio, nullas enim dat regulas, praxis verò esse potest si procedat ex directione hujus actus Logica docentis, omnis definitio constare debet genere, & differentia, actus ergo hic Logicus regulans dicitur practicus, seu regula, ille verò regulatus & praxis, seu effectus ad hujus normam formatus, cuius est objectum.

IV. Imò verò potest idem actus esse practicus simul & praxis, ut est respectu diversorum hic actus, *Divisio distribuit rem in suas partes*, hic actus est practicus respectu divisionis faciendæ, quia regulam conficiendi illam præscribit, at verò quatenus definitio potest esse praxis & regulata ab altero actu, nempe definitio constare debet genere & differentia, seu quod eodem recidit, ut docens est practicus, ut utens praxis. Quod si quis ideo prædictos actus neget esse praxim, quia non sunt actus alterius potentia ab intellectu, hoc animi gratia dixerit, & aperte petit principium.

V. Quoad secundum, nempe, utrum actus idem practicus simul esse possit, & speculativus? De habitu non est dubium, idque sive habitus sit simplex qua-

litas, sive non, sicut intellectus ipse, practicus simul est & speculativus, ratio namque practici & speculativi, non sunt differentia essentialia opposita, sicut rationale & irrationale: unde passim asserunt Theologi, eundem habitum fidei & practicum esse, & speculativum.

Sed fac esse differentias essentialia diversas, sicut tamen sunt tres gradus viventium; vegetabile tantum, rationale tantum, vegetabile simul & rationale: ita & tria sunt genera horum actuum, speculativum tantum, practicum tantum, speculativum simul & practicum. Licet ergo speculativum tantum & practicum tantum, non possint in unum coalescere, sicut nec vegetabile tantum & rationale, cum unum vel dicat vel inferat semper negationem alterius: speculativum tamen simpliciter, & practicum non est cur inveniri nequeant identificata, sicut vegetabile, & rationale.

Potest ergo idem actus respectu diversorum ob-
jectorum simul esse speculativus & practicus; ita P. Valquez i. p. d. 9. c. 3. n. 6 Molina, Suar. Hurra. citati. Probatur, cum enim tam practica cognitio, quam speculativa sit repræsentatio objecti, & in hoc uno differant, quod altera repræsentet objectum operabile a cognoscente, altera non ab eo operabile, quid verat eundem actum duo repræsentare objecta, quorum alterum sit hoc modo operabile, alterum verò minime? Sic eadem numero scientia Dei, quæ se & creaturas cognoscit, ut Deum repræsentat, est speculativa, quia producibilis non est; ut creaturas possibiles, practica. Sic actus ille, *Trinitas est amanda*, respectu Trinitatis est speculativus, respectu amoris eliciendi practicus.

Secundò: successivè idem actus, speculativus esse potest & practicus respectu ejusdem objecti, actum proinde practicum esse, aut speculativum denominatione tantum est extrinseca, quod enim cognoscens modò efficere possit quod cognoscit, modò non possit, quid immutat intrinsecum in illius cognitionis entitate? Probatur itaque, scientia quam habet Angelus de Angelo vel anima rationali creanda, est modò speculativa, si verò elever Angelum Deus ad creationem Angeli, eadem cognitio ipso facto de speculativa transit in practicam, quia Angelus transit de non potente creare Angelum, ad potentem eum creare.

Quæres, utrum cognitio domus facta sit speculativa, an practica? Resp. si eam quis consideret ut factam, esse cognitionem speculativam, nam ut sit practica considerare rem debet, ut operabilem, seu factibilem, non ut factam, supposito enim quod sit facta, fieri jam nequit.

Ad varias ergo hac in re difficultates & æquivocationes vitandas, notandum, dum pictor intuetur imaginem Petri, vel Petrum ipsum, ut imaginè ejus depingat, duplicem intercedere cognitionem, alteram intuitivam Petri vel imaginis factæ, seu exemplaris, quæ cognitio remotè tantum & occasionaliter ad imaginem pingendam concurrat; alteram abstractivam alterius imaginis non factæ, sed faciendæ, & hæc est practica ac immediatè & proximè dirigit manum pictoris ad illam imaginem delineandam: quando enim lineas ducere vult pictor, debet præter cognitionem imaginis, seu exemplaris quod intuetur, præconcepere lineam quam in tabula ducere intendit, nihil namque volitum quin præcognitum: nec enim vult illam lineam numero ducere quam in imagine cernit, sed aliam ei similem. Ex occasione ergo imaginis quam intuetur, aliam præconcepit imaginem, & respectu illius, cognitio ejus est practica, non respectu exemplaris.

Dices, potest ex vi cognitionis domus factæ, illam

VI.

Tres series
actuum, scilicet
cui tria genera
veniant.

VII.

Idem actus
respectu diversorum
objectorum
potest esse
speculativus & practicus.

VIII.

Idem actus
successivè
potest esse
speculativus & practicus, respectu ejusdem objecti.

IX.

Consideratio rei factæ
ut facta, est
speculativa

X.

In rei aliæ
cujus cognitione per
artem, quæ
cogitationes inter
veniant.

Inspectio &
cognitio
exemplaris,
est speculativa.

XI.

emenda-

Considera-
tio domus
facte occa-
sionaliter
tantum, &
remota co-
ducit ad
opus.
Scientia
visionis in
Deo est spe-
culativa,
scientia
simplicis
intelligentia
est practica.

emendare; sicubi quicquam viderit emendandum. Resp. ex occasione errati quod advertit, habere potest scientiam practicam, partem illam male factam destruendi, & hoc sensu domum emendandi. Mente ergo concipit novum opus faciendum, & destructionem illius partis, quorum neutrum videt nec considerat ut factum, sed ut faciendum. Confirmatur hoc totum ex scientia visionis in Deo, quae secundum Theologos communiter est speculativa, quia fertur in res existentes, & factas ut factas pro sua differentia temporis; scientia autem simplicis intelligentiae est practica, quia fertur in easdem ut factibiles, non ut factas.

SECTIO VI.

Resolvitur questio in Logica circa rationem practici, & speculativi.

I. Prima sententia affirmat Logicam esse simpliciter speculativam; ita Scotus q. 4. proem. quem ejus discipuli sequuntur: Durandus q. 6. Baconus q. 4. & nonnulli alij, quorum tamen fundamenta in superioribus sunt soluta, quod scilicet actus intellectus nequeat esse praxis, quod sectione praecedente ostendimus esse falsum.

II. Secunda sententia ait, Logicam simpliciter esse practicam: ita Ockam cum Nominalibus. Fonseca 2. Metaph. c. 3. q. 2. l. 4. Muria in Introduct. Log. d. 11. q. 4. a. 1. Conimb. q. 4. a. unico, & alij.

III. Tertia demum sententia asserit esse Logicam, partim speculativam, partim practicam: ita P. Sua. d. 44. Metaph. l. 13. n. 54. Ruvius q. 5. proem. n. 14. Vasqu. 1. p. d. 9. n. 9. Hur. d. 2. Log. l. 2. praecipue §. 16. P. Arriaga ita Logicam esse vult practicam, ut nullum omnino in ea actum ad Logicam spectantem admittat, qui non sit pure practicus. Quem sequi videtur P. Oviedo Cont. 2. Log. p. 5. n. 5.

IV. Prima conclusio, in Logica multi sunt actus pure speculativi. Probatur primo, multa enim considerat Logica mere speculativa, proprietates scilicet modi sciendi, quae non sunt a cognoscente factibiles, nisi mediate, sed eodem modo ab essentia modi sciendi dimanant, sive cognoscantur, sive non; ac proinde non dirigitur intellectus per eam cognitionem ad aliquid immediate faciendum: cognitiones vero illae sunt hujusmodi, demonstratio generat scientiam, definitio non distinguitur a definito, genus latius patet quam differentia, quae aequae demonstrationi, definitioni & generi conveniunt, & ab ijs Logicè dimanant, sive nos de proprietatibus hisce cogitemus, sive non.

V. Probatur secundo & praecipue, consideratio rei factae ut factae, est speculativa, ut cum communi fatetur P. Arriaga d. 1. Log. sect. 4. sub. 3. num. 60. sed Logica considerat opera sua, varios scilicet actus intellectus jam factos, ergo: Minorem probo, sicut artes aliae res jam a se factas, frequenter speculantur. Architectura v. g. domum considerat, num rectè jacta sint fundamenta, erecti parietes, tectum superpositum, contignationes, portae, fenestrae recto ordine dispositae: vel aptius ad rem nostram, pictor imaginem jam a se factam contempletur, num scilicet recta sit partium inter se coordinatio, membrorum proportio, colores rectè dispositi, & alia hujusmodi, ita Logica (quae, ut supra dixi, ars quadam pingendi est, & imagines rerum spiritualibus coloribus adubandi artem docet, ut pictura materialibus) opus jam a se vel alijs scientijs factum, Definitionem scilicet, Divisionem, aut Demonstrationem, in quantum lineamenta in ijs & tractus Logici relucet, consi-

derat, & ad regulas ac praecepta sua exigit, sicut artes aliae ad suas. Confirmatur, hoc enim modo artes omnes, atque adeo Logica & primò inventa fuit, & paulatim ad perfectionem perducta.

VI. Dices, inspectio haec & contemplatio Definitionis, Divisionis, & aliorum de quibus disputat Logica, Nisi consideratio Definitionis, Divisionis, & c. est, ut notatis erroribus, correctius deinceps, & commendatiùs in suis actibus procedat, & ad regularum praescriptum exactius, ergo hi etiam actus aliquo modo sunt practici. Contra primò secundum omnes, ut vidimus, inspectio operis facti ut facti est speculativa, licet practica inde cognitio occasionaliter oriatur, ergo Logica multos habet actus pure speculativos. Contra secundo, jam enim in nulla omnino arte erit cognitio speculativa, cum tamen fateatur Arriaga d. 3. Log. l. 3. fine, actus illos quibus Mechanici materia considerant, ex qua opera sua conficiunt architectus, e.g. aut statuarius lignum, ad domus ille, hic statuae confectionem esse speculativos: quidni ergo idem erit in logica?

VII. Probant aliqui tertio hi duo actus essentialiter inter se differunt, definitio explicat naturam rei per genus & differentiam, & definitio constare debet ex genere & differentia, sed nulla alia est essentialis hujus discrepantiae ratio, nisi quod primus actus speculativus sit, secundus practicus, ergo. Inefficax est hæc probatio, inter hos enim actus nulla intercedit differentia, scilicet diversitas, uterque siquidem est practicus, cum uterque factibilitatem rei, definitionis scilicet confectionem potentiae vim illius conficiendi habenti representet, in hoc autem, ut diximus, est sita notio artis, vel scientiae practicae.

VIII. Secunda conclusio, Logica multos similiter in se continet actus practicos. Probatur, Logica enim regulas & praecepta ad Definitionem, & alios sciendi modos conficiendos praescribit, imò hic praecipuus est illius scopus, ergo ordinatur ad praxim, seu ad aliquid faciendum, ergo negare nullus potest actus illius hac ex parte esse practicos. Confirmatur, si explicare quis velit quod definitio aliqua, aut divisio rectè sit facta, ad Logicæ eas normam adhibet, ut earum inde artificium discernat, ergo Logica actus in se practicos continet, & ad operandum ordinatos.

IX. Tertia conclusio, Logica simpliciter dici potest scientia practica. Ratio est, licet enim varios actus in se speculativos contineat, cum tamen primus illius, & ad quem praecipue collimat, scopus sit praxis, seu actuum artificialium, tum in propria, tum aliarum scientiarum materijs confectione, dici simpliciter potest practica. Confirmatur, Logica, Physica &c. ab omnibus vocantur scientiae, licet multas in se habeant conclusiones tantum probabiles, ergo sicut probabilitas in quibusdam actibus non obstat denominationi scientiae, ita nec ratio speculativi denominationi scientiae practicae, ubi praxis praecipue intenditur.

X. Objicies, artificium Logicum est experibile propter se, ergo cognitio illius est speculativa. Respondetur primò, negando antecedens, nam Logica est scientia instrumentalis, instrumentalis autem scientia ex natura sua ordinatur ad aliud, nec enim definitionis, divisionis aut argumentationis structuram illarum tantum quis gratia addiscit, & ut ibi sistat, sed ut ad usum earum & exercitium in alijs scientijs tendat. Secundo, dico parum hic referre sit ne gratia sui experibilis hæc cognitio, sed spectandum solum esse num sufficiens sit ad dirigendam potentiam executricem, quae hic est intellectus, ad id efficiendum quod proponitur, si sit, erit practica, sin minus speculativa.

Artificium verò activum hic, est cognitio ostendens rationem.

Artificium
Logica acti-
vum, &
passivum.

rationem conficiendi modum sciendi, ipse verò modus sciendi artificium est passivum, sicut in cognitione Architecti contingit respectu domus construendæ, ut diximus sectione præcedenti. Quæ duo artificia, *activum* scilicet & *passivum* accuratè sunt distinguenda, ne maximè in hac materia confusio- nis occasionem præbeant.

XII.

Ut ergo rem verbo expediam: Logica latius est

speculativa, principaliter practica: latius speculativa, quia essentia cujusque rei est tantum unica, proprie- tates plures, sicque plures actus speculativos habet, quam practicos; principaliter tamen est practica, quia præcipuum quod spectat est essentia modi sciendi, ut scilicet rationem illam construendi ostendat, ergo præcipui ejus actus sunt practici.

DISPUTATIO XI.

De comparatione Logica ad alias scientias.

Dialectica
laudes.

DE utilitate Dialecticæ sermonem institucere (quod tamen hic facere nonnullos video) omnino supervacaneum existimo; utilem si- quidem maximè illam esse, summæ illæ laudes indi- cant, quibus eam viri quique præstantissimi exor- nant. Hinc alij artem eam Artium nuncupant, alij Disciplinam Disciplinarum, alij scientiam veritatis, quippe quæ instrumenta scientijs cæteris, quibus veritatem eruant, velut artifex præparet. Quod si quando Sancti Patres in Logicam acrius videantur investiti, non de hac nostra, quam summo semper in pretio habuisse eos constat, intelligendi sunt, sed de fallaci illa & fucata, ac Dialecticæ nomine indigna *Sophistica*, quæ quantum cælum à terra, tantum à vera Logica distat.

Patres non
in veram
Logicam
investiuntur,
sed in
Sophistica.

SECTIO I.

Sitne Logica ad alias scientias ne- cessaria.

I.
Necessitas
duplex:
simpliciter,
& secun-
dum quid.

Necessitas juxta Philosophos est duplex, *simpliciter*, & *secundum quid*: illud necessarium est simpliciter, sine quo aliquid vel comparari vel con- sistere non potest. Necessarium secundum quid il- lud est, quod requiritur solum ut res melius fiat & expeditius, estque idem quod utile. De priori ne- cessitate præsens procedit quæstio, quam aliqui ne- cessitatem vocant *physicam*, necessitatem verò se- cundum quid *moralem*.

Necessitas
physica &
moralis.

II.
Sermo est
de Logica
artificiali,
non de na-
turali.

Notandum primò de Logica artificiali sermo- nem hic esse, non de naturali, naturalis siquidem est ipsa vis intellectiva, quam requiri certum est, & in omni actu nostro est Logica naturalis, intelligimus enim componendo, ac dividendo. Artificialis autem Logica est cognitio reflexa de artificio in actu re- pecto: de illa itaque inquirimus, an ejusmodi re- flexa cognitio, sit simpliciter ad scientias necessaria.

III.
In omni
scientia
sunt actus
aliqui om-
nino evi-
dentes.

Notandum secundo aliquos esse actus, tum Lo- gicæ, tum aliarum scientiarum, omnino evidentes, & qui sola terminorum apprehensione innotescunt, sua namque claritate & evidentia, vim quasi infe- runt intellectui, & eum ad assensum cogunt, qualia sunt, prima principia in omni scientia, nempe *omne totum est majus sua parte*: quodlibet est, vel non est. Non autem est hic sermo de artibus imperfectis, qua- les sunt Mechanicæ, quæ non scientificè procedunt, definiendo scilicet, demonstrando &c. Nec de juris peritiis & similibus, quæ autoritate magis, quam ratione ducuntur.

IV.
Logica non
est simplici-
ter neces-
saria ad con-
clusiones
evidentes

Prima conclusio: Logica non est simpliciter ne- cessaria ad conclusiones evidentes aliarum scientia- rum deducendas. Probatur & explicatur; evidentia ex duplici capite oriri potest, ex vi materiæ, vel for- mæ, & ubi evidentia est materiæ, non requiritur evidentia formæ; sed hæ conclusiones sunt ita evi-

R.P.Th.Comptoni Philosophia.

dentes, & clara ex vi materiæ, ut intellectus non so- lum non difficulter, & cum formidine assensum præbeat, sed ad eum omnino necessitetur, ergo non requiritur evidentia logica, seu ex vi formæ: ut in hoc syllogismo Physicæ: *Omne totum est majus sua parte, sed corpus humanum est totum, & caput ejus pars, ergo corpus humanum est majus capite*: ubi bo- nitas illationis in actu exercito cernitur clarissimè, & exercetur. Nec enim semper requiritur ut in actu signato cognoscatur, alioquin omnis actus scientificus esset formaliter reflexus, quod & est contra om- nes philosophos, & ipsam experientiam.

Evidentia
duplex, ex
vi materiæ,
& ex vi
formæ.

Secunda conclusio: Logica artificialis habitualis non est simpliciter necessaria ad ullam conclusionem cujuscunque scientiæ. Probatur, habitus Logicæ ad alias scientias non concurrat immediatè, sed solum per actum, habitus enim cum nihil repræsentet, di- rigere per se non potest, sed per actum tantum Lo- gicæ quem producit, ergo habitus non requiritur nisi propter actum, ergo si haberi possunt actus Lo- gicæ artificialis sine habitu sufficienti, sed possunt haberi hujusmodi actus sine habitibus, ergo: Pro- batur Minor, primus enim actus Logicæ artificialis, non requirit ad se habitum, cum omnem habitum præcedat, sitque illius causa, sed primus actus qui producitur sine habitu, æquè sufficit ad regulandos & dirigendos actus aliarum scientiarum, atque se- cundus & tertius, qui procedunt ex habitu, ergo ha- bitus Logicæ non est simpliciter necessarius ad alias scientias. Confir. ex communi illo dicto, *habitus acquisiti non dant simpliciter posse, sed solum facile*, non dant simpliciter posse, sed so- lum facile, ergo totum quod intellectus cum illis potest, potest simpliciter sine illis: in quo differtur hic habitus ab habitibus supernaturalibus, fide, charitate &c. quæ dant simpliciter posse.

V.
Logica ha-
bitualis ar-
tificialis
non est ad
ullam con-
clusionem
simpliciter
necessaria.

Habitus
acquisiti
non dant
simpliciter
posse, sed so-
lum facile.

Dices, nullus rem quampiam scit perfectè secun- dum Aristotelem, nisi sciat se scire, ergo scire debet se demonstrationem habere, hoc autem nemo novit, nisi ad regulas Logicæ reflectat, ergo Logica artifi- cialis ad omnem actum scientificum est simpliciter necessaria. Respondetur distinguendo antecedens, nisi sciat se scire in actu exercito; perfectè scilicet penetrando præmissas, concedo antecedens, nisi in actu signato sciat se scire, nego, alioquin dabitur processus in infinitum; idem enim de cognitione illa reflexa conficiam argumentum: ut sciam me habere demonstrationem; deo scire me per cog- nitionem reflexam hoc scire, ergo aliam habere ne- cesse est de hac scientia reflexam cognitionem, & sic nato, seu in infinitum. Si autem dicatur secundum cognitio- nem sine alia reflexa ad hoc sufficere, idem dicam de prima. Deinde sicut credere quis potest, absque eo quod reflexè credat se credere, ita & scire; quan- tumvis non reflexè sciat se scire. Et hoc verum exi- stimo, non in evidentiis tantum demonstratio- nibus, seu quatuor primis figuræ, sed in alijs omnibus, si plenè penetret quis præmissas.

VI.
Obicit, ut
quis sciat
quidpiam,
debet scire
se scire, hoc
autem ha-
bet à Logi-
ca.

Resp. debet
in actu ex-
ercito scire
se scire, non
in actu sig-
nato, seu
reflexè.

E

Tertia